

„Virágba borult csillagok”

Népi motívumkincsünk üzenetének felhasználása a művészetterápiában és a művészeti nevelésben

Az immár 30 éve működő Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület Baranya megye gyermekvédelmi lakásotthonaiban és gyermekotthonaiban élő, hányatott sorsú, veszélyeztető családjukból kiemelt, traumatizált és érzelmileg elhanyagolt gyermekekkel, serdülőkkel és külsős felnőtt érdeklődőkkel foglalkozik.

Művészetterápiás műhelyünkben többek között a természet változásrendjére épülő, önkifejező alkotó programot valósítunk meg hosszú évek óta, amely az eredendő gyermeki kifejezésmódra, a belső látásra, és az ebből táplálkozó népi műveltségre, ősi természet-mitológiára épít. A terápiás foglalkozásokon részt vevő gyerekek, fiatalok és felnőttek a népi motívumokat nem másolják, hanem azokat belülről átélve, értelmezve, tovább gondolva teremtik meg saját szimbolikus képi világukat, amely akár keretet is adhat saját elszenvedett traumáik, érzelmi elhanyagoltságuk önkifejező módú, szabad feldolgozásához, önvalójuk megtalálásához, éniük szerves megéléséhez.

A népművészet formavilágának vizuális nyelvi gondolkozásmódjára jellemző, hogy leképezi a természet és a benne élő ember szorosan egymásba kapcsolódó testi-lelki folyamatait. A művészetterápia saját eszköztárával ezeket a bennünk élő, sokszor tudattalan tartalmakat nem direkt, hanem tapintatosan indirekt módon közelíti meg.

Kulcsszavak: művészetterápia, rajzpedagógia, népművészet, traumatizáció, gyermekvédelem,

Népművészet alapú művészetterápiás módszereink kulturális háttere

Korunkban a régi kultúrák, így a magyar népi műveltség is új megvilágításba került. Felmerülő új szempontok szerint kezdi a mai ember átértékelni őket. Korábban elsősorban, mint egy letűnt kor rekonstruálásaként, társadalmi-történelmi viszonylatok oldaláról vizsgálták, ma előtérbe került a természeti viszonyok és a lélektan oldaláról való megközelítés. Egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a múltó sajátságok mellett örök érvényű értékek is megfogalmazódnak ezekben a kultúrákban, melyekre a mai embernek is szüksége van. Változni látszik az a korábbi álláspont, hogy a népművészet elsősorban múzeumba való és csak, mint érdekesség játszhat szerepet a mai átlagember életében. Kétségtelen, hogy az a sajátos társadalmi viszony már nem tér vissza, amely létrehozta ezen értékeket, ez azonban nem jelenti azt, hogy a kortárs világ keretei közt ne lenne létjogosultsága, ne lehetne beilleszteni a hétköznapi életbe, ne javíthatná a mai ember életminőségét, kultúráját. Egyre inkább kirajzolódik, hogy minden kultúra, nemcsak a régi, hanem a mai alapját is képezik bizonyos archetípusok, univerzálék, melyek az ember alapvető lelki szükségleteiből fakadnak. Ezek az ősképek fogalmazódnak meg újra és újra, különböző korok sajátos viszonyai között és kapnak egyedi, a kort, a kultúrát képviselő színezetet.

Nagyon érdekes új szempont a népi műveltséget a természet oldaláról megvizsgálni, megközelíteni. Valójában egy evidenciáról van szó. A régi falusi ember a természetben élt, élete és

munkája tőle függött. A természetet nem statikus objektumként érzékelté, mint ahogy a mai városi ember hajlamos rá, hanem átélte annak teljes kozmikus meghatározottságú mozgásfolyamatait, változásrendjét, élete szervezőjévé vált. Ez az élmény művészetére is jelentősen hatott, más történelmi és kulturális hatások mellett. A városi ember elszakadt a természettől, legfeljebb egy-egy töredéket, pillanatot lát belőle, például, amikor éppen átsiet egy parkon, vagy időnként elmegey kirándulni. A természet ma is körülöttünk él, még akkor is, ha sokszor nem is veszünk róla tudomást. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a mesterséges környezetben csak egy bizonyos pontig érzi jól magát az ember, a természet világtól való elidegenedés előbb-utóbb lelki és testi betegségekhez vezet. Ezt a problémát nagyon szépen érzékelteti a magyar nyelv „természet” szava, amely egyszerre jelenti a külső bioszférát és az ember belső lelki világának sajátosságait.

Fontosnak tartjuk, hogy a mai generációkhoz is közelebb kerüljön a természet, ezért a régi korok kultúrájának mintájára lehetőségeket kezdtünk el keresni a természet örökösén megújuló folyamatainak feldolgozására a művészet eszközeivel. Az egyik ilyen lehetőség a természet változásrendjének antropomorf-szimbolikus megjelenítése. Ezen a területen igazán magas rendű szellemi értékeket hozott létre a magyar népművészet, melynek archaikus rétegei még a mai napig is őrzik az ősi művészet emlékeit.

A nyugat- és dél-európai ornamentikára a formák mechanikus ismételtetése, az elemek tetszőleges egymáshoz rendelése a jellemző és elsősorban a dekorativitásra törekszik. Ezzel szemben a magyar és a közép-ázsiai, belső-ázsiai ornamentikában a formák viszont szervesen kapcsolódnak egymáshoz, a természet és a benne élő ember testi-lelki folyamatait, átváltozásait jelenítve meg. Ez az életfolyamatokat is kifejező, ciklikus rendszer, beszédes szimbolikus formákkal jelenik meg a népművészet vizuális nyelvrendszerén keresztül. Ezáltal válik az adott kép élővé, amivel azonosulni lehet.

A nyugati ember elkülönül a természettől, megváltoztatni akarja rövidtávú érdekeitől hajtva. A hagyományos gondolkozású keleti ember kapcsolódik hozzá, része kíván maradni, együttműködik vele.

A népművészeti formák, motívumok és szimbólumok kiindulópontot jelentenek a természet folyamatainak átéléséhez, mely keretet adhat – gyerekeknek és felnőtteknek - az elszennvedett traumák, érzelmi elhanyagolások önkifejező módú szimbolikus feldolgozásához, illetve felszabadító hatású mintát adhatnak az alkalmatlanság érzettel küzdő, a túlzott virtualításban felnövekvő generációk számára, hiszen minden történelmi korban egyaránt működő ősképek rejlenek bennük. Alkalmazott módszerünket magyar és a belső-ázsiai népi motívumokra építjük.

A mai ember élete nagyon töredezett. Sokszor egymáshoz nem kapcsolódó, egymáshoz nem illő történésfolyamatokon át vezet életünk. Például amikor a televízióban egy jó filmet nézünk és hirtelen egy teljesen oda nem illő reklámot vágnak be, az szétzilálja a film sodrását. Az iskolai rendszerben is sokszor témájában egymástól idegen tanórák követik egymást, például irodalom óra után fizika, aztán történelem, stb. A régi paraszti kultúrában az emberek a búzaszem vetéstől, a kalász learatásán át a kenyér elfogyasztásáig a teljes folyamatot átértékelték. A mai társadalomban a munkahelyek többségénél a gazdasági, ügyviteli, stb. folyamatok csak egy kis részébe kapcsolódik bele. Sem a teljes struktúrát, sem a teljes folyamatot nem látják át. Ez a kaotikus állapot különösen felerősödik a manapság feltűnően gyakori személyiségzavarokban, gyermekeknél magatartászavarokban, pedig lelki egészségünk szempontjából fontos, hogy személyiségünk integráltan tudjon működni, életünket komplexen tudjuk szervezni, megélni. A magyar és belső-ázsiai népművészeti formavilág vizuális nyelvi gondolkozásmódjára jellemző, hogy leképezi a természet szorosan egymásba kapcsolódó mozgásfolyamatait. Ez a költőien megjelenített kifejezőmód alkalmas arra, hogy segítségével olyan folyamatokat éljük át, amelyben összefüggnek, szervesen egymásra épülnek a dolgok, így segítve a személyiség működésének, illetve a személyiségfejlődésnek az integráltságát. Ez a lényeges tulajdonságok megragadására épülő, absztrahációs modell segíthet különböző személyes traumáink, érzelmi elhanyagoltságunk önkifejező módú szimbolikus feldolgozásához. Nézzünk a továbbiakban erre példákat:

A népművészeti formavilág vizuális nyelvi gondolkozásmódja

1. kép

1. kép. Üzbég kerámia tálka. Motívumain jól érzékelhető a már említett szerves egységrendszer. A középben lévő centrális pontból (magból) kiindulva növekszik, fejlődik tovább a stilizált növényi ornamentika. Bár a stílus elvont, nem valóságghű, mégis egyértelműen látszik a különböző részek dinamikus összefonódása, az a fajta élő kapcsolatrendszer, amit a természetben is látunk, érzékelünk.

2. kép

3. kép

Ugyanerre látunk példát egy üzbég (2. kép) és egy magyar palóc hímzésen is (3. kép). A motívumkompozíció jól mutatja, hogy a természetben a folyamatok nem törnek meg, hanem egymásból következnek. A magszerű formákból bújnak ki a növényi alakzatok és azután teljesednek tovább akár különböző irányokba is, leképezve a vegetáció fejlődését, burjánzását minden felé.

4. kép

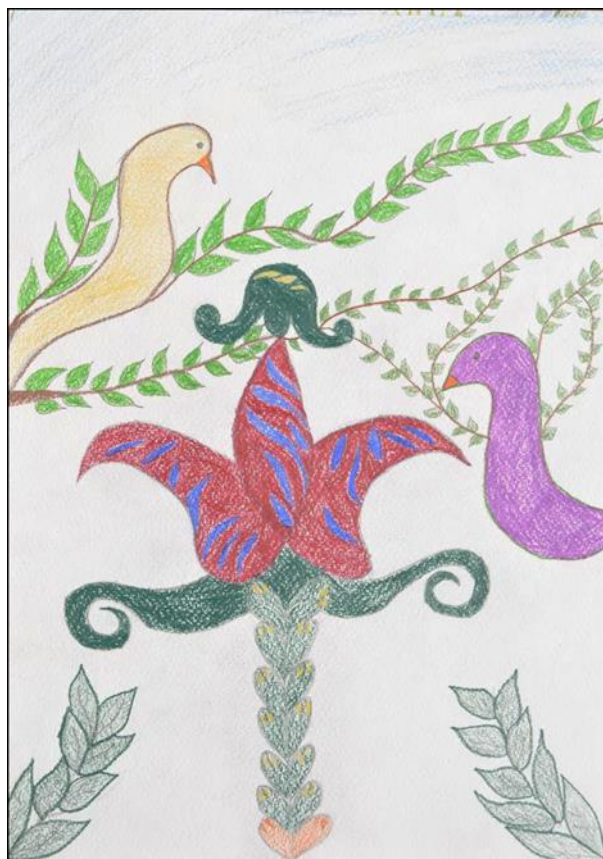

5. kép

Festett padmellvéd kazetta Baranyában a kórósi református templomból (4. kép). A természetes szerves egység itt is megjelenik, a földből lassan kinyíló virág elvont növekedési fázisait mutatja be. Az alsó zárt, bimbós részből kinyílt virágkehely lesz, amely tovább növekszik és a tulipán szirmain újabb virágkehelyek jelennek meg. Vagyis a belső-ázsiai és a magyar népművész alkotó a stilizáció során, nem csak a növényi forma látványát alakítja át költőien az ornamensformába, hanem beleírja a változó folyamatokat is, tehát a kompozícióba beleépíti a változás, vagyis az idő dimenzióját is. Ez egyik fő jellegzetessége a vizuális nyelvi gondolkozásmódjának. A gyerekek is nagyon jól megfogták és értelmezték a beépített változás folyamatát, az ebből fakadó kapcsolatrendszer az egyes elemek között, amit már a saját képi világukhoz igazítva jelenítettek meg (5. kép). A 13 éves gyermekotthonban nevelkedő lány rajzán szépen követhető a növény fejlődési folyamata, fázisai; a kinyíló virágkehelyek szirmocscsúcsain újabb virágok nőnek, energiáktól duzzadó szirmokban bontakoznak ki.

6. kép

7. kép

A kórosi templom mellvédjén egy óriási tulipánt és két oldalt madarakat látunk (6. kép.) A madarak állatalakjuk mellett növényi jegyeket is hordoznak. A madarak testén levélerezet látható, a fejükön lévő bóbíta is növényyszerű. Az állatok „elnövényesedése” rendkívül jellemző a magyar és közép-ázsiai népművészetben, illetve a honfoglalás kori női hajfonatkorongokon is számos példát láthatunk erre. Az állat egyfajta állapotyszerűséget szimbolizál, jelenít meg. Illyés András erdélyi püspök először 1682 – 1683 között Nagyszombatban kiadott „A keresztényi élet tüköre, avagy a szentek élete” című könyvében értelmes lelki állatoknak hívja, értelmezi az angyalokat. „Lelki állat”, vagyis lélek állapot, hiszen az angyalok csak lélekből állnak. Az „asszonyállat” kifejezés sem volt pejoratív a régi magyar nyelvben, hanem a nő életállapotát, asszonyságát fejezte ki. A nő, növény szavunkban ugyanakkor benne van a növekedés is, a változás, a történés, a tevékenység és cselekvés jelöléseként. Itt emberi minőségünk sajátos, ősi megnyilatkozási módja mutatkozik meg, kétféle aspektus: egyrészt állapotszerűségünk, létezésünk átélése, másrészt folyamatszerűségünk, cselekvéseink, a velünk való történések megélése.

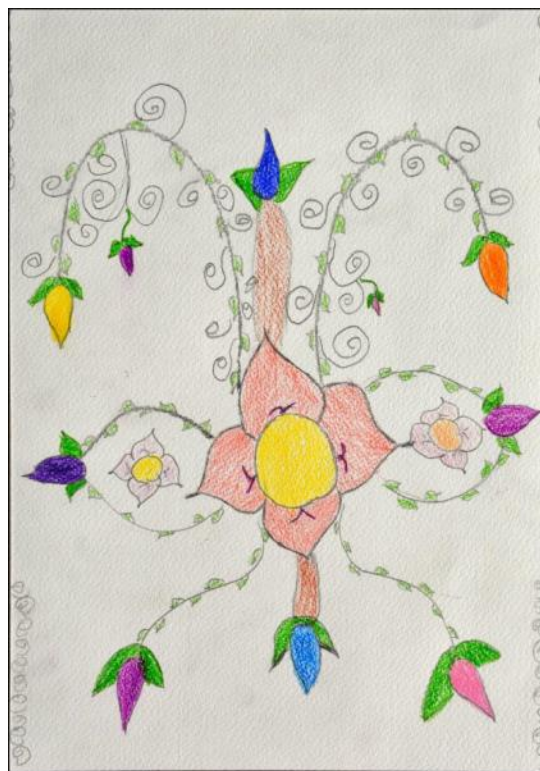
A mai ember a rohanó világban sokszor elfelejti létezésének átélését, szinte csak cselekvéseiben létezik. Ez a torzulás sajnos a lelki problémák egyik forrása. A mai pszichoterápiában a mindfulness (a jelen tudatos megélése) gyakorlata épp ezt igyekszik korrigálni, az adott pillanatra való fókuszálás gyakorlásával, a lét megélésével. Kórosi mellvédkazettánk az állapotszerűség és a történés, a létélmény és a cselekvés harmóniájára, egységére tanít bennünket. A 16 éves gyermekotthonban nevelkedő lány oly módon dolgozta fel e kazettát és ezt a gondolkört (7. kép), hogy a madarak nem egyszerre növények és állatok, hanem a madarak testéből zöldellő ágak nőnek ki, vagyis az állapotszerűség és a folyamatszerűség, a lét és a növekedés itt már egy kicsit külön vált, megjelenik egyfajta hasítás, melyben már a korunkat jellemző elidegenedés tükröződik.

A mennyezetkazetták feldolgozása kapcsán, továbbá az évkör 12 téridő-egység tulajdonságaival is megismerkedünk a természet változásrendjében, melyhez a 12 hónapot megjelenítő népi gyermekmondókát használjuk: „Jégen járó január, havat fúvó február,

rügymozdító március, ágzöldítő április, virágnító május, szárba szökellő június, sarlóshintő július, aranyat izzó augusztus, szőlő szagú szeptember, levelet osztó október, ködnevelő november, deres – daras december.” Továbbá az emberélet fordulóit is feldolgozzuk indirekt, szimbolikus módon, például a születés, vagy a család problematikáját.

8. kép

9. kép

Minden egyes hónapnak az időszakot kifejező jele jelenik meg a kazettákon, ahol egyik forma átalakul a másikba. Különösen izgalmas a folyamatszerűség szempontjából ezen átmeneti időszakok, állapotok megjelenítése, erre mutatjuk az alábbi példát (8. kép). Kazettánkon a Kos csillagkép jelét láthatjuk (✓), amely szétnyíló két szárával a rügyszakadást, a feltámadást idézi meg. Ez a Halak csillagkép jeléből (✕) indul, mely e kirobbanás előkészületét, az életfolyamatok belső megindulását, a rügymozdítás motívumát szimbolizálja. Láthatjuk, hogy az egyik csillagkép jelének alakzata hogyan folyik át a másikba. Az alkotó ezzel zseniálisan utal arra, hogy felismerte a természeti folyamatok egymásból fakadó folyamatos történéseit, folyamatszerű rendjét. Az idő fázisokká való szakaszolása az ember mesterséges teremtménye. A természetben a folyamatok valójában nem törnek így meg, hanem egymásból következnek. Ezt dolgozta fel a 15 éves lány a rajzán (9. kép)

A művészetterápiás foglalkozások keretei, lehetőségei

A gyermekvédelem lakásotthonaiban a fejlesztőpedagógiai munka, pszichológiai szolgáltatásnyújtás, a lelki gondozás és a művészetterápiás tevékenység is nagyon sajátos, mivel a gyerekek, serdülők életterében zajlik, vagyis a fejlesztőpedagógus, pszichológus, hittantanár, művészetterapeuta „házhoz jön”. Én például a csoportban zajló foglalkozásokat az ebédlőben tartom, mely gyakran egybe épült a konyhával is. Van, hogy az éppen ügyeletben lévő gyermekfelügyelő is bekapcsolódik az alkotási folyamatba. Természetesen ennek vannak előnyei és hátrányai is. Előnye például, hogy nagyon gyorsan átlátható a lakóközösség működésének dinamikája, nem áll fent a túlzott medikalizálódás veszélye, hátránya viszont, hogy az egyéni

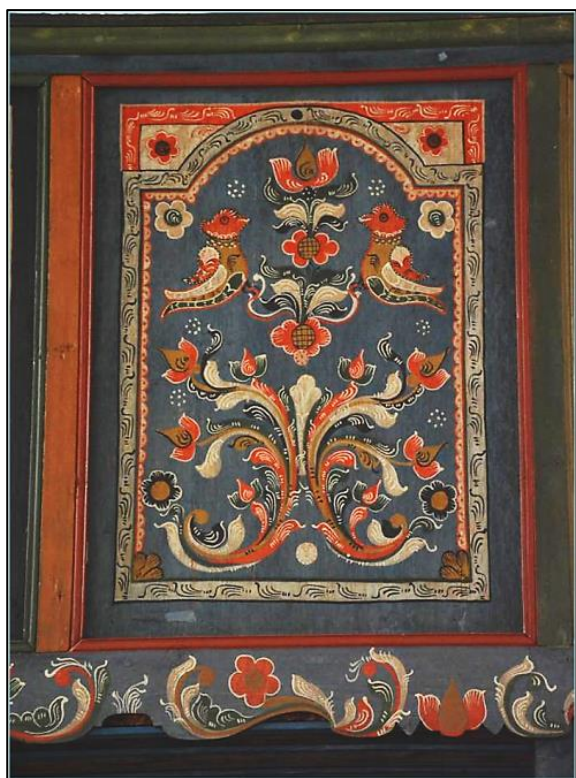
foglalkozás során nehezebb az intim tér megteremtése. Mindenesetre tevékenységünk során alkalmazkodni kell a sajátos viszonyokhoz, ezért a terápia egyben fejlesztő és edukatív tevékenység is.

A belső-ázsiai népművészeti motívumok mellett megyénkben, Pécshez közel a népi asztalos művészet csodálatos remekét az Ormánságban, Kóróson található református kazettás mennyezetű templomot dolgozzuk fel sajátos eszközeinkkel. Az egyes kazettákat kivetítjük az alkotóknak, de nem lemásolják a képek virágformáit, hanem azok üzenetét belülről átélve és újraértelmezve kreatívan tovább alkotják, így mindenki megteremti a „saját kazettáit”, saját szimbólumait. (Megjegyzem, hogy az eredeti, régi népi műveltségben is így készültek a népművészeti alkotások. Volt ugyan egy közösségi mintakincs, de azt számtalan variációban készítették el, mely variációk új minták születéséhez is vezettek. A ruházaton megjelenő hímzések sokszor kifejezték viselőjének egyéniségét, élet állapotát, társadalmi helyzetét a közösségen belül.)

Példák a népművészet művészetterápiás felhasználására

A madárcsalád

Madárcsalád, szintén a kórósi templomból (10. kép). Középen egy madárfészek, melynek két oldalán a madárszülők ülnek, középen a fiókáikat szimbolizáló virágos életfa bontakozik ki. Ezen a kazettán is szépen követhető az életfolyamatok áramlása.

10. kép

11. kép

A mellette lévő rajzot egy intézetben nevelkedett, 17 éves lány készítette (11. kép). Az alap kompozícióba már személyes történetét is elrejtette; barátnője magzatának elvetélését, mely őt is érzékenyen megérintette, megviselte. Rajzáról mesélt is. A madárpár szomorúan gubbaszt a kép két oldalán, a növényi ornamentika az életerő áramlása helyett inkább hervadást, elmúlást sejtet. A középen megjelenő kék színű bibe lekonyuló, leváló leveleivel és hideg színeivel a még az anyaméhben lévő, de már elhalt magzat, ami lassan csordogál lefelé, szinte „kifolyik” a szimbolikus

szülőcsatornán (ezt a folyamatot is szépen érzékeltetik a sötét színek, a spirális növényi kacsok befelé tekeredő, összehúzódó alakja). Ugyanakkor a méhburkot körül ölelő fényminőség erőteljes gesztusaival és sárga színével egyfajta vigasztalásként jelzi, hogy a meg nem született kis élet már egy másik létformához csatlakozott, alkotójának elmondása szerint a mennyországba távozott.

12. kép

Az előzőekben bemutatott madárcsalád népi motívuma alkalmas egyben a vérszerinti család megjelenítésére is. Ez egy indirekt megközelítés. A vérszerinti család reprezentációja sok traumatikus élménnyel terhelt az intrapszichében a családjukból kiemelt gyerekek esetén. Ezért nem szeretik a gyermekvédelemben élő gyerekek, ha családrajzokat veszünk fel velük. Ugyanakkor, népművészeti kompozíciók feldolgozásán és az alkotófolyamaton keresztül, önkéntelenül is a saját családjukkal kapcsolatos vonásokat jelenítik meg. Ezt láthatjuk a tinédzser korú gyermekotthonban nevelkedett lány rajzán is (12. kép).

13. kép

Az ugyanezen analógia mentén készült 9 éves intézeti kislány rajzán (13. kép) egy nagyon meghitt kapcsolatot látunk egy kisebb és egy nagyobb madárka alakján. Egyrészt nagyon hiányzik neki az édesanyja - állandóan szíveket rajzol távol levő anyukájának – másrészt erősen parentifikált gyermek. Érzelmileg zűrös, sokat hányódó, nélkülöző, bántalmazó családból jött. Nyolcan vannak testvérek és a nevelőszülőkhöz került kisebb testvéreit annak idején ő dajkálta otthon. Ez a dajkálási készítés olyan erős benne, hogy most is rendszeresen gondjaiba veszi a gyermekotthonba került óvodás korú kisgyermekeket. A parentifikált-identitás károsító következményei is gyakran megjelennek viselkedésében, egyrészt nagyon segítőkész, a másik pillanatban követelőző gyakran opponáló magatartással viszonyul a felnőttek felé, vagy megsértődik, vagyis magatartására erősen jellemző egyfajta hasítás, ambivalencia.

John Byng-Hall a parentifikáció kapcsán hasonló jelenségekről számol be, kártékonynak tartja, mert az nem felel meg az életkori sajátosságoknak és túlságosan megterheli a gyermeket. Hasított identitásról ír, mivelhogy a szelf működés nem koherens náluk: „Az egyik az önfeláldozó, már- már kórosan empátikus, mindenki rendelkezésére álló angyali rész, a másik a sértődött, kizsákmányolt, dühös, túlterhelt rész.”

14. kép

A 11 éves fiú rajzán (14. kép) egy teljes madárcsaládot látunk, amelyek éppen most repülnek ki a fészekből, pedig még a tojások is ott vannak. Alig bújhattak ki a fiókák és máris repülnek kifelé a szüleikkel.

Sokan vannak testvérek, a kiemeléskor az egész család szétesett, elsősorban lakhatási problémák miatt. A gyerekek egy része különböző gyermekotthoni csoportokba, illetve nevelőszülőhöz került. Az elején a testvérek nagyon reménykedtek abban, hogy hazakerülhetnek rövid időn belül. A testvérek közül e rajz alkotójában érett meg először a felismerés, hogy ennek nincs nagy távlata, ők már egy gyermekotthonban fognak felnőni, ennek hangot is adott.

A családból való kiemelést – bármilyen ok miatt is – mindenképpen krízisként, adott esetben traumaként, élik meg a gyermekek, ezért terápiás értékű, hogy így áttételesen, szimbolikusan feldolgozhatta alkotásán.

15. kép

A 15 éves lány rajzán (15. kép) a családban magukra maradott gyerekeket jeleníti meg a kép. A madárszülők fent egymással vannak elfoglalva, közöttük szív, lábuk alatt feszültséget sejtető vonalak. A fiókák magukra hagyottan gubbasztanak a fészekben. Sajnos ez egyben a családi modell is, amit feltehetően tovább fog majd vinni az alkotó, erre utal, hogy a madárlábakba beleírta saját és aktuális kedvese beceneveit.

A gyermekvédelemben ezzel a családi élethelyzettel nagyon gyakran találkozunk. Sokszor az anyának már új párja van és az előző kapcsolatból, kapcsolatokból származó gyerekek inkább nyugót jelentenek neki, érzelmileg leválik róluk, elhanyagolja őket, ők így előbb utóbb gyermekotthonban köthetnek ki. A „nem kellek már a szüleimnek” életérzés, sokszor alakít ki alkalmatlanság érzést, meg nem értettséget, amely eredményezheti az iskolai kudarcokat, gyakran magatartászavarokat. Többnyire értéktelennek tartják önmagukat.

Amúgy is életük gyakori velejárója a hányatottság, a szeretethiány, az érzelmi sivárság, az alacsony kulturális szint, agresszív légkör. Minden napjuk velejárója a kudarcélmények sorozata, a kisebbségi érzés. Az iskola verseny- és teljesítmény-centrikus légkörében állandó tanulmányi nehézségekkel küszködnek, mivel a traumák okozta lelki terhek miatt kisebb a teljesítőképességük a normál családban élő kortársaikhoz képest. Emiatt felnőve gyakorta hátrányban indulnak a munkaerőpiacon, mivel alacsony szakképzettségi szintet érnek el. Traumáik, érzelmi elhanyagoltságuk miatt sajnos önbecsülésük, önértékelésük rendkívül alacsony szintű, amely passzívvá teszik őket, „nekik úgysem sikerül semmi, kár befogni bármibe is” életérzés uralkodik el rajtuk. Ugyanakkor a művészetterápiás alkotómunka során megélhetik, hogy ők is képesek

értékes dolgokat létrehozni, az alkotás öröme, az önkifejezés lehetősége, mely artikulált formába önti belső szorongásaikat, konfliktusaikat, valódi sikerélményt biztosíthat, ezért terápiás értékű és önerősítő hatású.

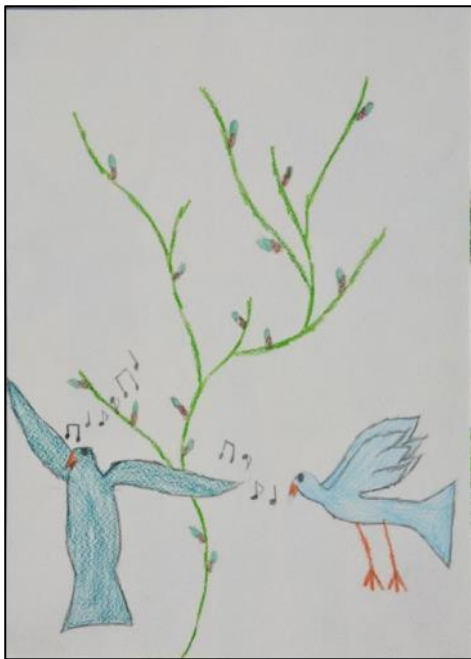
16. kép

A „Madarak éneke” mennyezetkazettán a tavaszi megújulást, a „rügymozdító márciust” fejezte ki a népművész alkotó (16. kép). Középen egy, a beinduló növényi nedvkeringés hatására óriásira duzzadt rügyet láthatunk. Ez egyben az udvarlás, fészekrakás, és az ehhez kapcsolódó területfoglalás időszaka is a madárpároknál. Egyedi énekhangjukkal jelölik ki territóriumukat, melyet képen a madaraktól kinövő virágok is kifejeznek.

17. kép

Ezen a rajzon a „Madarak éneke” című mennyezetkazetta feldolgozását láthatjuk (17. kép) a 10 éves családban élő iskolás lány rajzán. Ő kevésbé tért el a kiinduló pontot jelentő népművészeti kompozíciótól, mégis belevitte egyéniségét, a gyermekrajzok báját, önálló alkotást teremtett.

18. kép

19. kép

Ezt a rajzi sorozatot egy 11 éves, intézetben nevelkedő kisfiú készítette, szintén a „Madarak éneke” mennyezetkazetta kapcsán (18. kép, 19. kép). Ő már továbbgondolva, egy történetet is kreált a kiinduló témához, ezzel is érzékeltette a már korábban taglalt folyamatszerűséget, amely a magyar és a belső-ázsiai népművészeti motívumkincset jellemzi. Az első képen (18. kép) az eredeti kazetta kompozíciójából kiindulva egy hangjegyekkel jelölt párbeszédet, gesztusaiban udvarlási jelenetet láthatunk a madárpár között. A második képen (19. kép) az anyamadár már testében hordja tojásait – az alkotó elmondása szerint – hangjegyekként megjelenítve, melyek időközben szimbolikusán átalakultak, az udvarlás dallamából új életcsírák fakadtak.

20. kép

21. kép

A harmadik rajzon (20. kép) elvontabb formában közelítette meg az eredeti mennyezetkazetta kompozíciót. Egyszerre mutatja be egy virág növekedési fázisát és a fészkelő madárpár figuráit,

akik, kinyílt virágokká változtak. A negyedik (21. kép), a sorozat egyben utolsó rajzán, a történet lezárásaként az otthonát és családját lovagként védő apamadar alakja látható. A madárfészek monumentális kristályerődként jelenik meg. Azért hideg, de gyönyörű kristályformaként, mert gyermekotthonba kerülése előtt évekig egy fűtetlen lakásban nevelkedett testvéreivel. A gázórát kikapcsolta a szolgáltató, mert a szülők nem fizették a rezsiköltségeket. Azonban a kisfiú számára mégis csak ez volt az otthon, melyhez még érzelmileg kötődött.

A csillagbölcső

A következő bemutatásra kerülő népművészeti módszeralkalmazás előtt mindenképpen be kell mutatnom annak kulturális hátterét. Az Ormánságban található kórósi festett templomkazetták az ifjabb Gyarmati János asztalosmester keze munkáját dicsérik (8. kép, 10. kép, 16. kép, 24. kép.). 1834-ben festette fel a szabad szemmel látható csillagképek közé, a csak távcsővel látható égi objektumokat is virágnyelven. Az ő nagyapja falusi prédikátor volt, vagyis lelkész és tanító egy személyben. Ezek a prédikátorok nagy műveltséggel rendelkeztek, mivel a teológiai ismereteken kívül természettudományi, történelmi, irodalmi képzést is kaptak, vagyis a csillagászati tudás is a családi műveltséghez tartozott. Az egyik, szintén falusi prédikátor, Katona Mihály 1814-ben megjelentette az első magyar nyelvű csillagászati tankönyvet, „a Föld matematikai leírása, a világ alkotmányával együtt” címmel. A könyvben a természettudományos ismeretek mellett a csillagok szemlélésének lelkisége is megfogalmazódik: *„Ama’ töméntelen ezer ragyogó pontokkal, a’ Tsiliagokkal kirakott Ég boltozatjának figyelemmel való szemlélése, megindít és magán kívül ragad minden érzékeny szívet:...Megesmérteti vele a` józan okosság keskeny határait, és a` maga semmiségét, és bétölti szívet alázatossággal és ember társai eránt való szeretettel.”* A szeretetnek gyógyító, lélekrendező ereje van, ezért jelenik meg ez a szellemiség a kozmikus szimbólumokon keresztül a református templom szakrális terében. Ugyanez a megközelítés jelenik meg a mi művészetterápiás módszerünkben is.

Katona Mihály könyvében már hivatkozik a korabeli Francia Tudományos Akadémia évkönyveire melyben Messier francia csillagász 1774-ben 45 darab, 1787-ben már 103 mélyégi objektumot közöl. Az egyik ilyen, a Nagy Orion csillagköd. A csillagködöt az akkori Newton teleszkópban így látták: 22. kép, 25. kép. Részletgazdag fényképe a Hubble űrszonda felvételén a Világűrben pedig manapság így látható: 23. kép.

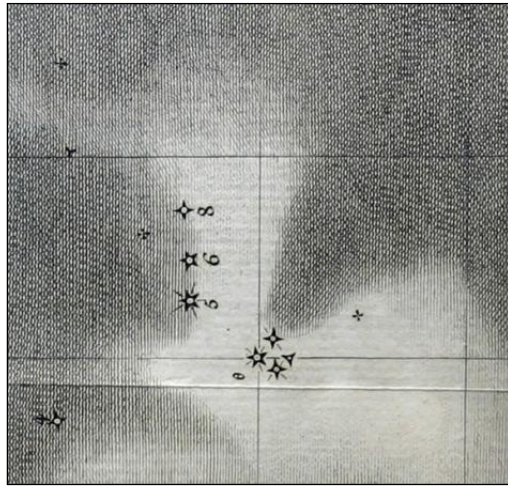
22. kép

23. kép

24. kép

25. kép

Az Orion csillagköd által megihletett festett mennyezetkazetta képe mellé (24.kép) helyeztünk egy 1774-ben készült, az *Historie de L'académie Royale des Sciences* évkönyvben megjelent rajzot a mélyégi objektumról (25.kép). Jól látható mindkét képen az egymás alatt, függőlegesen sorakozó három csillag, illetve az azokat jelképező tulipán fejek és a mellette, jobbra lent csoportosuló csillagok halmaza, melyek befoglaló formája egy öblös bölcsőre vagy anyaméhre hasonlít. A XX. századi tudomány bebizonyította, hogy ebben a csillagködben új csillagok jönnek létre.

A gyerekeket érdekeli a csillagászat, a kozmosz világa. A csillagködök egy része, egyben „csillagbölcsök” is, mivel csillagok születnek bennük. Segítségével a születés problematikáját is fel lehet dolgozni olyan gyerekekkel, akiket nem vártak születésük előtt, és a későbbiekben szüleik is eltávolodtak tőlük. Így születésük traumáját nem direkt, hanem indirekt módon közelítjük meg a terápiában. A kőrösi templom mennyezetkazettái között is van több példa a kozmikus köd megjelenítésére népi virágnyelven. Ezeket is felhasználjuk. Az Orion csillagköd virágnyelven megfogalmazott népi mustrája mellé a Hubble űrteleszkóp által készült fényképet is kivetítjük az alkotóknak. Megbeszéljük velük, hogy ebben a csillagködben csillagok születnek és ennek nyomán alkossák meg a saját, csillaggyermeket ringató bölcsőjüket.

26. kép

Ezen egy családban nevelkedő, 10 éves fiú által készített gyermekrajzon nagyon szép, szimbolikus alakot ölt a születés, a csillagbölcső témája (26. kép). Az élénk színek, vibráló formák, finom részletek egyfajta galaktikus, álomszerű hatást keltenek, ugyanakkor ott vibrál benne a kitörési szándék, a megszületés, megérkezés vágya.

27. kép

A 10 éves, családban élő kislány rajzán saját arcát jeleníti meg a középpontban, mint Csillaglány, körülötte hagymahéjként veszi körül a családi védőburok, amely számára biztonságot nyújt. Ezt meleg színekkel is kifejezi, megerősíti. Ebből a védett bázisból nyúlnak ki csápok a külvilág felé (27. kép).

28. kép

A következő „csillagbölcső” rajzot egy 16 éves gyermekotthonban nevelkedő lány készítette (28. kép). Ez a kép már mennyiben más, mint a családban élő gyermekek alkotása. Széthullott családja, melyből kiemelték, egy más élethelyzetet teremtett számára. Egyfajta kozmikus magány, mint személyes trauma jelenik meg alkotásán, hiszen szinte a semmiben sodródik a csillagbölcső,

melynek mélyén egy magára maradt csillaggyermek áll. A kép kompozíciója is - ránézésre - erőteljesen jobb oldalra csúszik, a baloldalt teljesen üresen hagyja az alkotó. A lendületes vonalak dinamikája is azt az érzést váltja ki, hogy a forma mozgásban van, száll kifelé a rajzlapból, előre, az írásunk irányával megegyezően. Mindez jól kifejezi a sodródás állapotát.

29. kép

A következő 9 éves kisfiú rajzán is szintén ez a magányosság, magára maradottság jelenik meg (29. kép). A kompozíciós elrendezés is hasonló, mint az előző rajzon, a kép bal oldalát szintén üresen hagyta, illetve a csillaggyermek sem középen, hanem jobbszélen látható.

30. kép

A 15 éves, lakásotthonban élő kamaszlány rajzán is ez a kozmikus magányosság, a „nagy semmiben” való lebegés jelenik meg (30. kép). Csillagszemei vannak ugyan, de egyedül üldögél a csillagbölcső egyik ágán. A gyermek lakásotthonba kerülésének háttérében a szülők veszekedése, válási folyamata, ellenségeskedése áll, mely konfliktusba bevonják gyermekeiket is, erősen megterhelve őket érzelmileg. Az alkotó magányosság érzetének érthetőek az okai, a szülők csak a

saját érzelmi igényeikre figyelnek, azt akarják egymással szemben érvényesíteni, gyermekükét figyelmen kívül hagyva.

31. kép

A 12 éves, különleges szükségletű fiú rajzán pedig azt látjuk, hogy a gyönyörű szépen virágzó, fénylő csillagbölcsőből kiesett a gyermek a földre (31. kép).

32. kép

Ezen egy gyermekotthonban élő, serdülő fiú rajzán, a csillagbölcső mélyén egy bepólyált Csillaggyermeket látunk, virágokkal körülveve, (32. kép). Ugyanakkor a csillagbölcsőt a szél fújja, sodorja valahová, egy kietlen tájon, kifejezve ezzel gyermekkora hányódásait. Édesanyja elhagyta,

édesapja nevelte tovább, azonban az új élettárs, a mostoha nem szívlelte őt, így gyermekotthonba került. Nagyon szeretett volna visszakerülni az édesapjához és ez több év után sikerült is, azonban még egy év sem telt el, mire újra visszakerült intézményünkbe. A csalódás után egyénisége is megváltozott. A kedves fiúból egy csipkelődő, cinikus kamasz lett.

Sodródás, magányosság, magára maradottság, igazán nem tartozni sehova életérzés tükröződik ezeken a bemutatott rajzokon, mindennek a háttérben elsősorban érzelmi bántalmazás áll. Az érzelmi bántalmazás típusait jól definiálja James Garbarino amerikai kutató. Ebből, tőle idéznék néhányat, olyanokat, amelyek tipikusan jellemzőek gyermekotthonban, lakásotthonban élő gyermekeinkre, akik ezeket vérszerinti vagy nevelőszülői családjaikban szenvedték el: „*Mellőzés: Amikor a szülő pszichológiailag elérhetetlen a gyermek számára. Az ilyen szülők megvonják a gyermeküktől az elengedhetetlenül szükséges ösztönzést és odafigyelést, s ezzel megakadályozzák a gyermek érzelmi és intellektuális fejlődését. A gyermeknek partnerre van szüksége ahhoz, hogy normálisan tudjon felnőni.*

Megvesztegetés: Ebben az esetben a gyermeket társadalmilag el nem fogadott viselkedési formára tanítja a szülő. Szándékosan deviáns viselkedésre ösztönzik a gyermeket (pl.: agresszió, a bűnözés, avagy a korai szexualitás jutalmazásával), s ezzel tévútra terelik. A szülő magatartása arra irányul, hogy a gyermek ne feleljen meg a normális társadalmi kapcsolatok (az iskola, a közösség, a kortársi csoportok) elvárásainak.

Megfélemlítés: A szóbeli bántalmazás, a félelemmel teli légkör kialakítása a gyermek fenyegetése mind ebbe a kategóriába tartoznak. Ugyancsak a megfélemlítés eszköze, amikor a szülő tönkreteszti gyermeke kedvenc tárgyait, megtámadja a gyermek általkedvelt személyeket vagy állatokat. A szülő mindezzel arra tanítja a gyermeket, hogy a világ kegyetlen és kiszámíthatatlan.” Szintén ide tartozik, és itt hívom fel a figyelmet arra a gyerekeinket érő gyakori szituációra, amikor más családtag, sokszor az édesanyja bántalmazása előtte történik. Ennek átélése nagyon megviseli, nagyon összezavarja őket. Az ilyen élmények állandó ismétlődése (például hétvégi kapcsolattartások alkalmával) rajzaikon is megjelenik. Megfigyeléseim szerint, ez a kisebbeknél szétesett rajzi struktúrában, kompozícióban, a nagyobbaknál agresszív figurák rajzolásában jelentkezik.

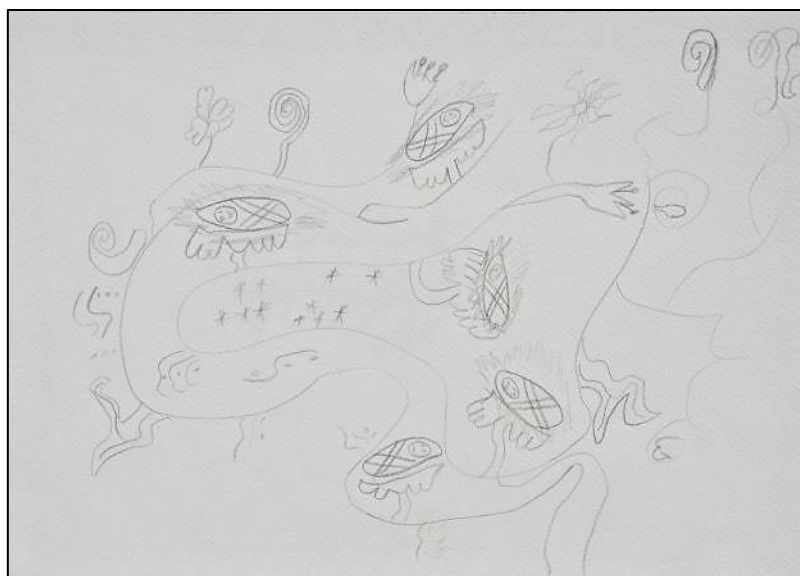
Garbarino tanulmányában felhívja a figyelmet a következőkre: „*Az érzelmi bántalmazásnak azért van annyira rosszindulatú hatása a személyiségfejlődésre, mert az elutasítás, a semmibe vétel, a tartós megfélemlítés, az izoláció és a kompenzáció mind aláássák az egyén kompetenciáját.*” A kompetencia sok mindenben megnyilvánulhat, és szükséges ahhoz, hogy az élet során sikeresek legyünk. A kompetenciáink fejlődése az énéjlődést segítik elő.

Mint már korábban vázoltam tanulmányomban, sajnos a terápia során alkotó gyermekek önbecsülése, önértékelése rendkívül alacsony szintű, mely passzívvá teszik őket. Úgy érzik és gondolják, hogy próbálkozásaik automatikusan kudarcra vannak ítélve, így sok esetben inkább meg sem kísérlik azokat. Itt érdemes Martin Seligman, a 60-as években felfedezett *tanult tehetetlenség* fogalmát is felvetni, amit a kutató a XXI. század hajnalára jelenősen kibővített a társadalmi jelenségek szintjére, a gyermeknevelés általános kérdéseire, mint a pozitív pszichológia egyik meghatározó alakja. A tanult tehetetlenségre nem csak egyfajta pesszimista életszemlélet jellemző, hanem az is, hogy az egyén próbálkozás nélkül feladja a cselekvést kiszámíthatatlan helyzetben. Ez az alapvető hozzáállás jellemző a gyermekekre is, akikkel foglalkozom. Seligman arra hívja fel a figyelmet, hogy az önbecsülésből fakadó *jó érzés* nem elég, szükséges a *jó működés* is akár frusztráció árán. A jó működés pedig erőfeszítések nélkül sokszor nem lehetséges, erőfeszítés szükséges a cselekvőképességek fejlesztése terén. Ugyanakkor művészetterápiás alkotómunka során megélhetik, hogy ők is képesek értékes dolgokat létrehozni, fejlesztve bennük egyfajta pozitívabb életszemléletet. Ez csökkenti traumáikból adódó önértékelési zavarukat, értéktelenség érzetüket és egy olyan alapképességet fejleszt bennük, hogy elhiszik, ők is képesek rajzolni, alkotni, amely később életük bármely területén kamatozhat, átsegítheti őket sok nehézségen, aktivizálhatja őket egy sikeresebb életcél elérése felé. Ez lehetne egyben a művészetterápia egyik küldetése is.

33. kép

Ezt a rajzot egy vetélésen átesett 16 éves lány készítette (33. kép). A csillagbölcső témájához ő is személyes traumájához nyúlt vissza. Az anyaméhet jelképező virágkehely színei fagyosak, a közepen lévő kis embrió fekete köldökszínnel kapcsolódik hozzá, ez már magában foglalja a halál motívumát, amit a szemek fekete üressége is hangsúlyoz.

34. kép

A 34. képet rajzoló 9 éves kisfiú parentifikált gyermek, óvodás korú öccseit neki kellett gondozni, nevelni még otthon, amikor családban élt. Amikor mind az öt testvér bekerült a gyermekotthonba, úgy érezte, ezt továbbra is elvárják tőle, bár számára ez nagyon megterhelő volt. Apránként sikerült őt felszabadítani ettől a nem gyermeknek való felelősség érzettől. A képen azt látjuk, hogy egy szülőcsatornán keresztül csak úgy jönnek, potyognak ki a bepólyált babák. A sok gyerekből időnként elege volt neki, és ilyenkor kereste az egyedüllétet, sokszor saját belső világába merült. A sok születendő gyermek a rajzán egyfajta kompenzációként jelenik meg.

35. kép

A 13 éves kamaszlány, egy gyönyörű csillagbölcsőt rajzolt, amelyben a csillaggyermek helyét üresen hagyta (35. kép). Kérdeztem, hogy miért nem rajzolta bele a Csillaggyermeket, azt felelte nem tudja, nem képes rá. Végül nagy görcsösen egy kicsi, csenevész csillagot rajzolt oda. Ő koraszülöttként jött a világra, túl korán került ki az anyaméhből. Háttére: Lakásotthonba kerülésének oka a vérszerinti család lakhatási problémáiból fakadó hányódása, a gyerekek fizikai elhanyagolása, illetve az egyik szülő agresszivitása, devianciája. A serdülő lányt kisebb testi hibája miatt sokat csúfolják társai az iskolában.

36. kép

37. kép

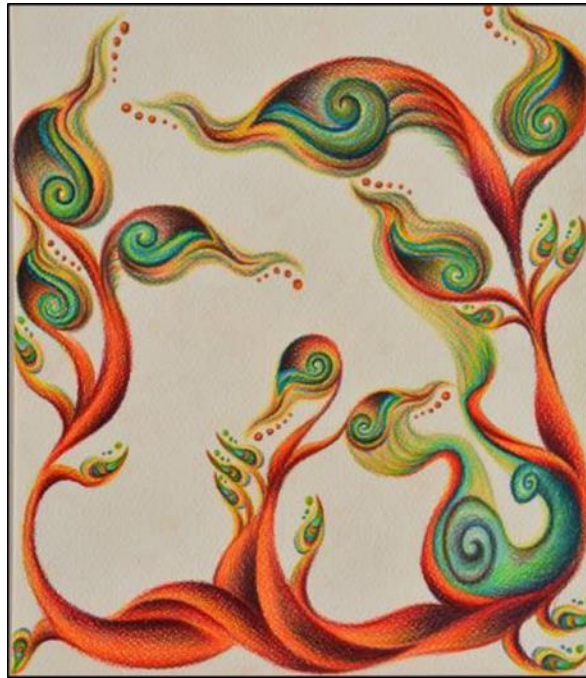
Ezeken a rajzokon közepsúlyos, értelmi fogyatékkal élő kiskamaszok csillagbölcső rajzait látjuk (36. kép, 37. kép). Rajzi megfogalmazásuk, az óvodás korú gyermekeknek felel meg. Ez intellektuális fejlődésben való elmaradásuk miatt van így. Ugyanakkor nagyon vidáman ugrálnak a csillagbölcsőben. Ennek két oka is lehet, egyrészt egy nagyon szeretetteljes, biztonságot adó lakásotthonban élnek, ahol hosszú ideje ott dolgozó, jól összeszokott felnőtt csapat neveli őket, másrészt megmaradt „óvodaskori” lelkületük okán, még nem nagyon fogják föl sorsuk nehézségeit, problémáit. Óriási vitalitás, élni akarás él bennük. Ugyanakkor elgondolkodtató, amit a születésről mondtak, vagyis hogy mely szavak, kifejezések jutnak eszükbe először erről a témáról: „Megtartjuk. Megtartjuk és felneveljük. Megtartjuk a születésnapját. Ringatjuk. Szeretgetjük” Legelső helyen említették a felsorolásból azt, hogy „szüleik úgy döntöttek”, megtartják őket és nem lettek abortusz áldozatai. Úgy tűnik, azt már érzékelik a világból az ő szociokulturális közegükben is, hogy nem természetes az, hogy egy születendő gyermeket a szülők nagy boldogan várják, hanem egyfajta kegy részükről, vagy kényszer, ha „megengedik”, hogy világra jöhessenek.

38. kép

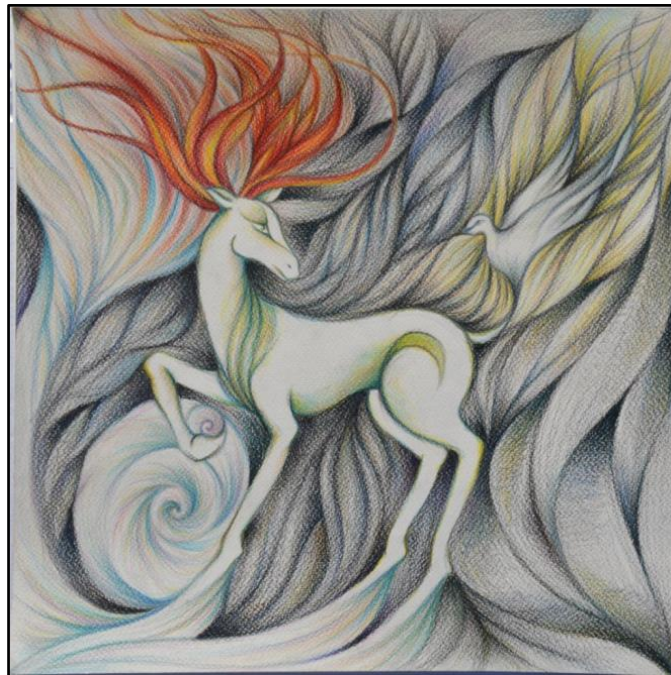
A két, most következő képet ugyanaz a lány rajzolta; az első mely a csillagbölcső témájához készült 10 éves korában (38. kép), a második rajza 18 évvel később (39. kép). Érdekes megfigyelni a két rajz közötti különbséget ennyi év eltelte után. A gyermekkori kép sugároz egyfajta biztonságot,

idealizált állapotot, ahogy a születendő csillaggyermeket körülöleli a virágkehely, melyben egy kis hercegnőként jelenik meg.

39. kép

A felnőttkori változat (39. kép) már kissé más jelleget mutat; szintén a kórosi mennyezetkazetta csillagbölcsője ihlette, hangulatában viszont kevésbé idillikus. Az alkotó elmondása szerint, összegezni próbálta az elmúlt évek élet- és érzelmi tapasztalataiból származó új felismeréseket és azok lelki hatásait saját születésével kapcsolatban.

40. kép

Ugyanakkor egy az életkorokon átívelő, visszatérő motívum is megjelenik. A 40. képet is szintén ugyanaz a lány rajzolta, mint a csillagbölcső témájához készült rajzot 10 éves korában (38. kép).

Ezen az alkotásán a Csodaszarvas mítoszt dolgozza fel szintén 18 évvel később, felnőttkorában. A képeket összeköti egy azonos motívum, a „tűztulipán”, mely a csillaggyermek feje fölött izzik (38. kép), és később a szarvas agancsaként is lángol (40. kép), ami a kozmikus csillagfényt hozza el, a Tejutat idézi meg regös énekünk szerint:

„Szarvam vagyon, ezer vagyon,
Szarvam hegyin vannak százezer égő szövétnek, (fáklyák)
Gyulatlan gyuladnak, oltatlan alusznak.
Hej, regülejtem, regülejtem!” (Dozmat, Vas-megye.)”

Mindkét esetben természetesen tört fel ez a szimbólum az alkotó belső világából, mint eredendő őskép. Fontos jelentéssel bír számára; az életerőt, életigenlést, egyfajta teremtő energiát testesít meg, nemcsak gyermekkori rajzán, hanem felnőtt korában is. Erre a történelmi korokon és évezredes kultúrákon átívelő kozmikus szimbólumra látunk példát a zöldhalompusztai szkíta csodaszarvasnál (41. kép), mely agancsa lángnyelvekből épül fel és a korondi népi kerámia a csodaszarvasán (42. kép), melynek agancsa szintén lángokból áll. Mindkép kép mintául, kiindulásul szolgál az alkotóinknak.

41. kép

42. kép

A Nap asszonya gyermeket szül

43. kép

44. kép

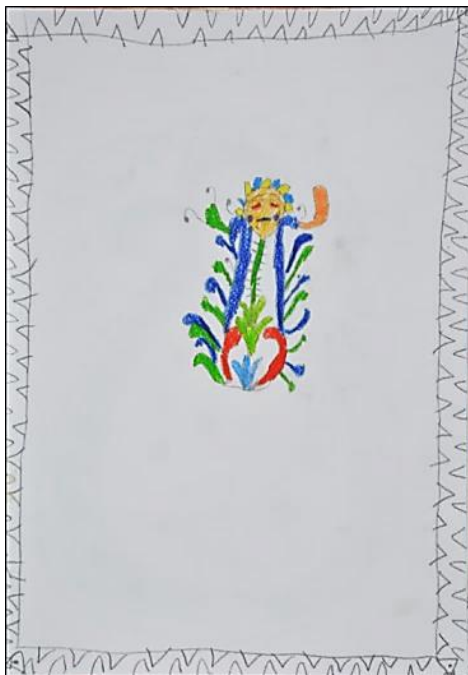
Erdélyben, Korondon működő Páll fazekas dinasztia alkotója azt mondta nekem kerámiájáról (43. kép), hogy annak mustrája a Nap asszonyát jeleníti meg, mely gyermekét szüli meg a Napnak. Ez a népművészeti kompozíció is kiválóan alkalmas a születés témájának feldolgozására, melyen azt látjuk, hogy egy anyaméhre emlékeztető alakzathoz egy "virággymek" bújik ki. Látható, hogy a népi kerámián szereplő derűt sugárzó alakhoz képest a 17 éves gyermekotthonban élő lány a népi kerámia motívumából kiinduló alkotásán (44. kép) megjelenő arc kevésbé derűs, inkább elgondolkodó, meglepett, ijedt.

A születés problematikáját már Freud tanítványa Otto Rank pszichoanalitikus is feldolgozta a XX. század 20-as éveiben. Pszichoanalitikus szemszögből, de széleskörűen tárgyalja, érintve a néprajz, az antropológia, a filozófia, a vallás, a művészetek, a fejlődéslélektan, pszichopatológia, pszichoterápia területeit a témában. Valójában a születést traumaként írja le, mely alapja minden későbbi szorongásnak. Vezérelvnek használja Freudnak azt a tézisé, hogy valamennyi szorongás visszavezethető a születéskor átélt eredeti szorongásra, mely szerinte a fulladás élményből származik. „...minden szorongás a születéskor fellépő szorongás megisméltődése,a gyermeki szorongás vagy félelem valamennyi megnyilatkozása valójában a születéskor keletkezett szorongástól való részleges megszabadulás.” - mondja Otto Rank. Frigyes Júlia a magyar nyelvű kiadás fordítója előszavában ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet Winnicottra hivatkozva „...amennyiben a megszületendő magzatot nem éri olyan külső hatás, amire reagálnia kell, azaz ha „hétköznapi” esemény a megszületés, akkor az nem trauma.” Ugyanakkor „...esetleg valamilyen traumatizáció már a méhen belül is létrejöhet – azaz hogy lehetséges, hogy egy magzat elutasítottságot, fájdalmat, félelmet, rettegést, üldöztetést, veszteséget is átél.” Gyermekotthonban lakásotthonban élő gyermekeink, serdülőink olyan problémás családi környezetből kerülnek be ahol a traumatizáció különböző formái gyakorta már magzati korukban megjelennek, és végigkísérik őket gyermekkorukon át. A születés témáját feldolgozó rajzaikon az elszenvedett traumáknak a kifejezőmódjai megjelennek, de pontosan nem lehet beazonosítani, hogy személyiségfejlődésük mely időszakában élték azt át.

45. kép

A szintén a népi kerámia mustráját feldolgozó másik példán, a gyermekotthonban élő 11 éves fiú rajzán a „szülőcsatornát” eldugaszolta egy különös formával, ezért úgy tűnik, a „virággyermek” nem tud, vagy nem akar megszületni, utalva ezzel valamilyen lelki trauma meglétére (45. kép). Szintén sokan vannak testvérek, otthon, egy fűtetlen, leromlott állapotú, sivár, kicsi másfél szobás lakásban éltek tízen. Az egyedüllétre nem igen volt lehetősége. A gyerekotthonba kerülve a tágasabb térben, már jobban el tudott különülni testvéreitől. Bár alapvetően közösségi ember, időnként mégis félre szokott vonulni saját kis világába.

46. kép

Szintén valamilyen traumatizáltság jelenik meg a lakásotthonban élő, 14 éves fiú rajzán (46. kép). Az alkotáson a „születendő gyermek arcán” szenvedés jelenik meg, a képmező nagy részét nem töltötte ki az alkotó, a forma középre „zsugorodott” össze, nagy üres teret hozva létre maga körül. Ráadásul körbe is keretezte a lapot éles, tüskés mintákból álló szegéllyel. Ez mindenképpen erős szorongást, fenyegetettség érzését jeleníti meg. Vass Zoltán rajzvizsgálatról szóló könyvében a rajzok egészséges elemzése során, azt írja, hogy ez a rajzi jelenség, a kis méret, inadekvátságra, kisebbségi érzésre, jelentéktelenségi érzésre, bizonytalanságra, diffúz szorongásra utal. Tihanyiné Vályi Zsuzsanna gyermekrajzok elemzéséről szóló könyvében a térhasználat kapcsán szintén azt mondja, a kis térhasználatú rajzok erős szorongásra utalnak.

A gyermek szülei alkoholisták, sokat szenvedett agressziójuktól, súlyos konfliktusokat, családi kríziseket élt át. Csendes, udvarias kiskamasz, erősen visszahúzódó természetű. Rajzán a nagy üresen hagyott tér a figura körül, a fűrészfogas mintázatból álló szegély jól kifejezi, a korábban átélt agresszív környezetet, amely számára érzelmileg nem tudott biztonságot nyújtani. Más rajza is arról tanúskodik, hogy visszahúzódó, csendes magatartása mögött intrapszichéjében konfliktusok dúlnak, elmondása szerint a jó és rossz erői, akik különböző helyekről szerzik be erőforrásaikat, és nem lehet tudni, hogy ki győz.

47. kép

Epilepsziával küzdő, 11 éves fiú szintén a népművészeti formából kiinduló rajza. Az óriási fejen jól láthatóak azok a feszültséget kifejező színhatások, gesztusok, indulatos színezések, vonalvezetések, melyek testi szinten idegrendszerében időnként dolgoznak és robbannak (47. kép). Mivel gyógyszert szed, ezért epilepsziás rohamai nincsenek, néha azonban váratlan, nagyon agresszív dühkitöréseket produkál. Agresszióját tárgyakon és saját társain vezeti le, fizikai tettlegesség formájában. Amilyen hirtelen robban ki belőle az agresszió, egy idő után ugyanazzal a hirtelenséggel is tűnik el. Amúgy egy kedves érdeklődő, barátságos fiú. Vetró Ágnes által szerkesztett *Gyermek és ifjúságpszichiátria* című könyv is ír arról, hogy a gyermekkori epilepszia gyakran érzelmi és viselkedészavarral is társulhat. Emellett, az alkotónál enyhe retardációt is kimutat diagnózisa.

48. kép

Ezen a rajzon a 12 éves, fiú alkotótól megkérdeztem, hogy miért rajzolt oda egy nagy kérdőjelet (48. kép). Azt mondta, „*ugyan megszületik a gyermek, de mire? Milyen sors, milyen nehézségek várnak rá?*” Ez már egy nagyon felnőttes gondolkodás, utalva arra, hogy a gyerekek igenis felfogják és érzékelik hányattatott életüket. Az alkotó sokgyermekes családból származik, szülei sokat veszekedtek, amely tettelegességig is elfajult, a gyerekek ezeknek szemtanúi voltak. De nem csak az édesanya, ők maguk is elszenvedői voltak a fizikai bántalmazásnak bekerülésük előtt.

49. kép

50. kép

Két különleges szükségletű (középsúlyos mentális retardáció okán) testvérpár rajzait láthatjuk, a fiú 14 éves, a lány 13 éves (49. kép, 50. kép). Mindkettőjük rajzán jól látható, hogy elég szűk a

„szülőcsatorna”, alig bírjak átpréselni magukat, szinte összenyomja a fejüket. A fiú rajzán a kisbaba tekintete megszeppent. Születéséről annyit tudunk, hogy nem szakszerű szülésből született, medencevégű fekvéssel. A fiút anyja otthon szülte és az édesapa segítette világra, mivel a mentő későn érkezett. Húga rajzán - szemben bátyjával - szinte eltorzul, gyűrődik az arckifejezés az erőlködéstől, alkotása egésze is sokkal dinamikusabb. Ő veszélyeztetett terhességből született. Elhanyagoló sokgyermekes családból kerültek be, se a családi életvitelt, se a gyerekek nevelését nem tudták kézben tartani a szülők, erejüket, képességeiket meghaladta, otthon káosz és rendetlenség uralkodott. Mindkét gyermek nagyon barátságos, segítőkész, a fiú nyugodtabb, a lány temperamentumosabb személyiségű, és beszédhibával is gyötrődik. Mindkettőjük erős inkompetencia érzéssel küszködik, állandóan biztatni kell őket, hogy képesek arra, hogy meg oldják feladataikat.

51. kép

Mint a magyar, mint a belső-ázsiai népművészeti virágmotívumokra gyakran jellemző az antropomorf, emberszerű jelleg. Ezen az üzbég hímzésen, is egy „szülő nő” stilizált alakja jelenik meg (51. kép). Középen a feje, két oldalt a feltartott kezei, alul lent, két oldalt a lábai, középen az anyaméh, benne a születendő magzattal, két oldalt a petefészkek. Úgy tűnik, hogy „megindult nála a szülés”, hiszen alul kinyílt a „születés kapuja”.

52. kép

19 éves, utógondozott fiatal nő rajza (52. kép), az előző üzbég hímzést dolgozza fel (51. kép). Középen egy szív jelenik meg, amelyet anatómiai jellegű ábrázolással jelenít meg. Elmondása szerint, a szívkamrába egy kisbabát rajzolt bele. A zárt burokban lévő szívet gyönyörű virágok veszik körül az anya alakjával, azonban mégis van a rajzon valami furcsa bizarrság, jelezve, hogy valami még sincs rendben. Itt viszont nem készül a gyermek megszületni, hiszen a szülőcsatornát lezárta egy levelekből álló formával.

Összegzés:

Mint a bemutatott példákból is jól látható, a népművészet sajátos formavilága, vizuális nyelvi gondolkozásmódja alkalmas kiindulópont a belső látás, az önkifejezés előhívására.

30 év távlatában az a szakmai tapasztalatom, hogy a rajzi gátlásosság a kreativitás, a fantázia tovább csökkent mostani világunkban a kiskamaszoknál, serdülőknél. Nehezen tudnak elképzelni valamit, nehezen tudnak fejből rajzolni. Ezt a mai média hatásának tudom be. Az Internet készen kínálja a vizualitást, rendszertelenül zúdítva rá a nagy mennyiségű képi információt a fiatalokra. Ha bármilyen rajzi feladat felmerül, rögtön az okostelefonjukhoz nyúlnak, kész sablonokat keresve. Ezért a népművészeti formák még mindig jó, értékes mintát nyújtanak kiindulópontként, projekciós felületként a képzelet felszabadításához, az önkifejezés elindításához. Mint a példákból is láthattuk, a művészetterápiás foglalkozásokon részt vevő gyerekek, fiatalok és felnőttek a népi motívumokat nem lemásolják, hanem azokat belülről átélve, értelmezve, tovább gondolva teremtik meg saját szimbolikus képi világukat, szabad feldolgozásként. Az indulatok, az érzelmek átvednek az általuk teremtett formákra és ezáltal csökkenhet belső szorongásuk, lelki feszültségük, traumáik, elakadásaik oldódnak. A lélek feltárlásának e módja az „én” számára valójában veszélytelenebb, mint más, direkter terápiás technikák, hiszen a jelképek szintjén maradva a problémák kivetülnek, nem kell azokat közvetlenül felvállalnia. A konfliktus-feldolgozás folyamatában az alkotó a problémát nem közvetlenül, hanem szimbolikus modellek útján oldja meg önkéntelenül is, ami így kevésbé megterhelő. Mindez tulajdonképpen az alkalmazott művészetterápiás eljárás hatására létrejövő lelki öngyógyulási, rendeződési folyamat.

A gyermekvédelmi gondoskodásban élők gyakran élnek meg alkalmatlanság érzést, iskolai kudarcokat, meg nem értést, kirekesztést másságuk, gyakori magatartászavaruk miatt. Többnyire értéktelennek tartják saját magukat. Ezek fájdalmas dolgok, így érthető, hogy traumáikat nem

direkt, hanem indirekt módon közelítjük meg a művészetterápiában. Ugyanakkor azt is átélhetik az alkotóközösség által, hogy ők is értékesek és a bennük lévő lelki problémákat átalakítva, művészeti értéket tudnak létrehozni. Ez kimozdíthatja őket alacsony önbecsülésükből, és átsegítheti őket később az élet további nehézségein.

Irodalom:

- Andrásfalvy Bertalan: Hagyomány és jövő. Antológia Kiadó Lakitelek, 2004.
- Antalfai Márta: Alkotás és kibontakozás, A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata. Lélekben Otthon Közhasznú Alapítvány, Bp. 2016.
- Katona Mihály: A Föld mathematica leírása. A világ alkotmányával együtt. Kiadta özv. Weinmüllerné, Rév-Komárom 1814
- James Garbarino - Anne c. Garbarino: A kőbölcső mint olyan, avagy a gyermekek érzelmi bántalmazása. In: Gyermekbántalmazás I. Tanulmánygyűjtemény, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Kalendart Kiadó Esztergom 1997. 99-100 105.
- John Byng-Hall: A parentifikáció jelentősége és hatása a családterápiára. Magyar Családterápiás Egyesület honlapján található: www.csaladterapia.hu/content/john-byng-hall-parentifikacio-jelentosege-es-hatasa-csaladterapiara (Eredeti mű: John Byng-Hall: The Significance of Children Fulfilling Parental Roles: Implications for Family Therapy. Journal of Family Therapy, 2008/5. Fordította: Barát Katalin)
- John H. Mallas · Evered Kreimer: A Messier-album. Gondolat Könyvkiadó Budapest 1985
- Histoire de l'Académie Royale des sciences, De l'imprimerie Royale. Párizs 1774
- Hoppál Mihály: Tulipán és szív - Szerelmi jelképek a magyar népművészetben. Csokonai Kiadóvállalat, Debrecen, 1990
- Lükő Gábor: A magyar lélek formái. Táton Kiadó Bt. Budapest 2001
- Martin Seligman: Az optimista gyermek. Akadémiai Kiadó Budapest 2012.
- Molnár V. József: Világ-virág, A természetes műveltség alapjelei, és azok rendszere. Örökség Könyvműhely Budapest 2004
- Otto Rank: A születés traumája. Oriold és társai Kiadó, Budapest, 2017. 15-17. 31. 36. oldal.
- Pap Gábor: Jó pásztorok hagyatéka – Magyar népművészet. Uro-path Kiadó, Debrecen 2011
- Péley Bernadette: Rítus és történet. Új Mandátum, Budapest 2002.
- Platthy György - Rónai Béla: Népművésze. Tankönyvkiadó, Budapest 1978
- Platthy István: Az eredendő kifejezőmód, A korai gyermekrajz- fejlődési folyamat összehasonlító elemzése az érzetek kialakulásával, és az ősi képzetekkel. In: Fejlesztő Pedagógia szakfolyóirat, 167-182. 29. évfolyam, 2018. 4-6.
- Tarján Gábor: Ősi formák és jelképek. Napkút Kiadó Budapest 2016.
- Tihanyiné Vályi Zsuzsanna: Amiről a gyermekrajzok beszélnek. Szegedi Egyetemi Kiadó, JATE Press, Szeged, 2013. 56 oldal
- Vass Zoltán: A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai, Projekció, kifejezés, mintázatok. Flaccus Kiadó Budapest, 2006. 2013. 413 oldal
- Vetró Ágnes szerkesztő: Gyermek és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Budapest, 2008. 180 oldal.
- Zentai Tünde: Kórós. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs 2008

Szerzők:

Platthy István rajztanár, művészetterapeuta, mesterpedagógus a Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület művészeti vezetője.

Poór Anna művészetterápiás asszisztens, a Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület titkára.

A tanulmány némileg eltérő változatokban megjelent:

- A Mindennapi pszichológia folyóirat 2018. évi 3. számában, internetes felületén.

Elérhető: <http://mipszi.hu/cikk/180612-viragba-borult-csillagok>

- Rejtőzködő kincsek - Ormánság tanulmánykötetben, Kontraszt Plusz Kft. kiadó Pécs 2018.
- Lélekemelő Pszichiátriai Magazin 2019. XI évfolyam 1. szám
- Fejlesztő Pedagógia szakfolyóirat, 30. évfolyam, 2019/4-5. szám

2019.